

EMIGRĂRI DIN BANATUL ISTORIC LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XIX-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA

Ioan Munteanu

Cuvinte cheie: *emigrări din Banatul istoric în epoca modernă*

Etapa istorică de la cumpăna secolelor al XIX-lea și al XX-lea a fost marcată de importante prefaceri în societatea bănățeană. Evoluția accentuată pe calea dezvoltării capitaliste și a modernizării a imprimat un ritm rapid proceselor economice, sociale, culturale din viața comunităților și a influențat mentalitatea oamenilor. Orașele înregistrează schimbări esențiale în urbanizare, în extinderea activităților industriale, comerciale, bancare, culturale¹. Prefaceri importante au loc în așezările rurale prin utilizarea inventarului agricol modern și nuanțarea caracterului comercial al economiei agrare, prefaceri care produc mutații în structurile sociale, în cerințele și gândirea locuitorilor de la sate. Una din consecințele esențiale ale acestor schimbări a fost accentuarea mobilității sociale a populației bănățene. Cele opt orașe atrag forța de muncă din interiorul provinciei sau din afara ei, dar eliberează forța de muncă, mai cu seamă în perioadele de depresiune economică. Întinsele domenii funciare moșierești și gospodăriile țărănilor înstăriți atrag forța de muncă sezonieră, temporară, dar satele bănățene posedau un important excedent de forță de muncă, generat de numărul mare al gospodăriilor țărănești lipsite de pământ sau cu pământ puțin. Consecința directă a acestor fenomene complexe din societatea bănățeană a fost intensificarea emigrării în afara provinciei.

Emigrarea a constituit un fenomen general european în epoca modernă³ și a cuprins aproape toate categoriile sociale și profesionale. Una din cauzele principale a constituit-o creșterea demografică importantă, suprapusă pe incapacitatea economică de a absorbi surplusul de forță de muncă la orașe și adâncirea stratificării sociale la sate. Alături de cauzele demografice și social-economice, oprimarea națională și religioasă a amplificat fenomenul. Provincia istorică bănățeană s-a încadrat în această mobilitate demografică europeană, fenomenul înregistrând o amploare sporită spre sfârșitul

secolului al XIX-lea, în contextul general al realităților locale.

Structura demografică a Banatului istoric era definită de preponderența netă a populației rurale. Potrivit recensământului din anul 1910, aceasta reprezenta 87,23% din totalul locuitorilor, respectiv 94,24% în comitatul Caraș-Severin; 79,75% în Timiș; 88,04% în comitatul Torontal⁴. Satul bănățean era marcat de o pronunțată stratificare socială, generată de nivelul proprietăților asupra terenurilor agricole. Se detașa o categorie socială puțin numeroasă, a proprietăților cu peste 100 jug. (0,58 ha), care reprezentau la nivelul provinciei 0,63% din totalul proprietăților agricole: 0,20% în comitatul Caraș-Severin; 0,75% în Timiș; 0,93% în Torontal⁵. Aveau un potențial economic ridicat și absorbeau forță de muncă. S-a cristalizat treptat o pătură socială mijlocie și o țărănime înstărită, cu loturi de 10 – 100 jug. (5,8 – 58 ha.), care însumau 29,25% din proprietățile agricole. Erau gospodării stabile, în afirmarea economică, care absorbeau parțial forță de muncă.

Competența socială de bază din satul bănățean o constituia țărănimea săracă. Potrivit datelor oficiale ale autorităților, 16,93% din gospodăriile țărănești erau lipsite de pământ; 30,95% dețineau mici loturi de pământ, până la 5 jug. (2,9 ha). Din totalul populației Banatului istoric, aceste familii sărace însumau 27,97% din totalul locuitorilor în comitatul Caraș-Severin (92.687 locuitori); 16,56% în Timiș (49.990 locuitori), 13,72% în comitatul Torontal⁶. Dacă adăugăm și categoria gospodăriilor cu loturi între 5-10 jug. (2,9 – 5,8 ha), care se integrau, în mare parte, tot în categoria țăranilor săraci, atunci situația socială reală din lumea satelor este și mai edificatoare. Acestea reprezentau 22,23% din totalul proprietăților agricole existente. La nivelul întregului Banat istoric, familiile lipsite de pământ și cele cu loturi până la 10 jug. însumau 70,11% din gospodăriile rurale. Din rândul acestei populații rurale sărace au pornit cea mai mare parte a emigrantilor. La insuficiența pământului pentru cultură s-au adăugat impozitele agricole și taxele comunale, mereu sporite, povara datoriilor la bănci și cămătari, acumulate în cursul anilor⁷. O cercetare întreprinsă la începutul secolului al XX-lea în 298 localități rurale din comitatele Caraș-Severin și Timiș, indică că, doar în 22 localități gospodăriile țărănești nu aveau datorii la bănci și cămătari. În 53 localități erau grevate de datorii 33% din familiile țărănești; în 75 localități proporția datornicilor ajungea la 50%, iar în altele varia între 50-100%⁸. Redactorii ziarului „Drapelul” din Lugoj înfățișau astfel situația satelor bănățene în anul 1913: „Țărănimea este rău hrănită, trăită în sărăcie, se gârbovește sub povara dărilor și a necazurilor, **emigrează** zilnic din țară și putem zice fără exagerare că 80% din țăranii noștri abia produc hrana de lipsă pentru traiul vieții și prăsirea vitelor”⁹.

Considerăm că aceste realități au constituit cauzele principale ale

emigrărilor din Banat. Pentru mulți din locuitorii satelor bănățene, cu mici loturi de pământ și cu venituri foarte restrânse, emigrarea în S.U.A., Germania sau România constituia o modalitate de depășire a condiției sociale inferioare, o șansă de acumulări financiare importante, care să le îngăduie, în cazul revenirii în localitatea natală, să cumpere pământ, inventar agricol, să înghebeze o gospodărie rentabilă.

Într-o situație specială s-a aflat și o parte din populația urbană.

Orașele bănățene, în special Timișoara, au înregistrat spre sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui următor o importantă dezvoltare economică. Evoluția capitalistă rapidă a industriei determină accentuarea concurenței, cu consecințe grave pentru unitățile mici. În Timișoara, stabilimentele industriale fără angajați, deci simple ateliere familiale, și cele cu 1 – 5 salariați își reduc ponderea, în ansamblul economiei industriale, de la 94,3% în anul 1900 la 92,1% în 1910¹⁰. În orașul Panciova reducerea a fost și mai pronunțată: de la 96,3% în anul 1900 la 92,5% în anul 1910.¹¹ A fost rezultatul dispariției multor unități mici în urma concurenței și orientarea spre întreprinderile industriale mijlocii și mari. O parte din cei ajunși la faliment și salariații concediați vor recurge la soluția emigrării temporare sau definitive. În mai mică măsură, emigrarea a fost determinată de motive culturale sau naționale, mai ales spre România și Germania. Între motivele reale, în aceste cazuri, s-au aflat: ocuparea de posturi în învățământul, cultura și administrația din România; instruirea în diverse instituții de învățământ; calificarea superioară în unele profesii în Germania etc.

Dincolo de cauzele diferite și motivația emigrărilor, importantă rămâne proporția acestora și consecințele lor în societatea bănățeană. În evoluția numerică a persoanelor emigrate au existat mai multe etape. Până în anul 1870, când „proletariatul” rural și urban, cei cu situație materială precară au găsit locuri de muncă în construcția de căi ferate, regularizarea râurilor, deștelenirea de pământuri, desecarea mlaștinilor, modernizarea drumurilor etc., emigrarea externă a fost scăzută¹². Între anii 1861 – 1870 sunt înregistrați în toată Ungaria doar 484 emigranți în America. Numărul acestora crește vertiginos în anii următori. Între anii 1871 – 1880 sunt înregistrați 9.960 emigranți în America, iar între 1881 – 1890 numărul acestora se ridică la 127.681¹³. Cu siguranță, statisticile oficiale sunt incomplete, lipsind din înregistrări cei plecați clandestin la munci sezoniere. Depresiunea economică din deceniul opt accentuează curentul de emigrare, iar introducerea utilajului modern în agricultură îl adâncește prin limitarea posibilității obținerii unui loc de muncă. Amploarea luată de fenomenul emigrării determină Parlamentul Ungariei să voteze o lege în anul 1881 prin care restrânge activitatea agenților de emigrare¹⁴. Măsura respectivă

nu a dat rezultate. Emigrarea se amplifică spre sfârșitul secolului al XIX-lea, tinzând spre un fenomen de masă. Ca urmare, autoritățile timpului dispun, începând cu anul 1899, o înregistrare riguroasă a celor emigrați sau reveniți în țară. Cu toate că au un anumit grad de relativitate¹⁵, datele oficiale înregistrate oferă o imagine detaliată asupra amplitudinii fenomenului emigrării din toate comitatele Ungariei. Datele statistice respective atestă următoarea situație din Banatul istoric (Tabel 1).

Tabel 1. Emigrări și Reveniri între anii 1899 – 1913 ¹⁶

An	Caraș – Severin		Timiș		Torontal		Timișoara		Vârșeț		Panciova		Banat Total		Rămași în străinătate
	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	
1899	418	2	333	29	811	100	68	-	12	7	6	-	1648	138	1510
1900	140	13	312	44	537	68	60	-	5	4	-	-	1054	129	925
1901	264	22	312	54	539	45	57	-	61	4	141	-	1374	125	1249
1902	174	1	666	30	1117	60	53	-	52	4	124	-	2186	95	2091
1903	295	27	1647	89	2778	79	73	-	32	-	126	-	4951	195	4756
1904	906	40	2283	121	3988	211	201	-	84	2	97	-	7559	374	7185
1905	2176	61	5265	258	7456	632	751	4	109	1	62	-	15819	956	14863
1906	2278	112	5358	697	11498	1576	868	3	113	-	213	-	20328	2388	17940
1907	3140	103	9353	1189	18138	3044	1095	1	133	-	237	-	32096	4337	27759
1908	1280	159	1744	1907	2663	4785	337	-	84	-	62	-	6170	6851	681
1909	820	90	3774	683	7271	1803	483	-	93	-	106	-	12547	2576	9971
1910	973	82	3424	956	6478	2410	422	-	97	-	116	-	11510	3448	8062
1911	584	71	2361	1251	3934	2679	475	6	93	-	124	1	7571	4008	3563
1912	817	51	3957	874	5947	1923	574	-	102	9	67	6	11464	2863	8601
1913	1022	36	3471	874	3643	1543	509	-	89	-	67	-	8801	2453	6348
1899/ 1913	15287	870 5,7%	44260	9056 20,5%	76798	20958 27,3%	6026	14 0,2%	1159	31 2,6%	1548	7 0,5%	145078	30936	114142
Rămași în străinătate	14417	-	35204	-	55840	-	6012	-	1128	-	1541	-	114142	-	114142

a) Emigranți

b) Reveniți

Datele statistice înregistrate oficial de autorități indică cu claritate amploarea fenomenului emigrării. Într-un interval de 15 ani au plecat din localitățile bănățene 145.078 persoane și s-au reîntors doar 30.936, respectiv 21,32%. Banatul istoric a pierdut pe calea emigrării 114.142 locuitori, ceea ce raportat la totalul populației provinciei înseamnă, aproximativ, 7,6%. Evoluția emigrărilor nu a fost uniformă. Remarcăm trei etape distincte: a) anii 1899 – 1904, cu o dinamică ascendentă, dar la un nivel moderat; b) anii 1905 – 1907, marcați de o adevărată explozie în dinamica plecărilor în străinătate; c) anii 1908 – 1913, cu o tendință de restrângere a fenomenului și cu oscilații de la un an la altul (Tabel 2).

Tabel 2. Emigranți, bărbați și femei, între anii 1899 – 1913 ¹⁷

Perioada	Sexul	Caraș – Severin	Timiș	Torontal	Timișoara	Vârșeț	Panciova	Banat Total	Media anuală
1899 – 1904	Bărbați	1313	3425	5998	279	169	210	11394	1899
	Femei	884	2128	3772	233	77	284	7378	1230
	Total	2197	5553	9770	512	246	494	18772	3129
1905 – 1907	Bărbați	4862	13173	24533	1343	200	286	44397	14799
	Femei	2732	6803	12559	1371	155	226	23846	7948
	Total	7594	19976	37092	2714	355	512	68243	22747
1908 – 1913	Bărbați	2847	9941	16076	978	232	227	30301	5050
	Femei	2649	8790	13860	1822	326	315	27762	4627
	Total	5496	18731	29936	2800	558	542	58063	9677
1899 – 1913	Bărbați	9022	26539	46607	2600	601	723	86092	5739
	Femei	6265	17721	30191	3426	558	825	58986	3933

Media anuală în perioada 1899 – 1913 s-a ridicat la 9672 emigranți și doar 2062 reveniți în localitățile de origine. Excepție face etapa 1905 – 1907, când, în doar 3 ani, proporția emigrărilor a depășit cu 364% perioada anterioară de 6 ani (1899 – 1904). Emigrările din această etapă s-au ridicat la, aproximativ, 1,5% din totalul populației existente în provincie. Explicația o avem în realitățile social – economice din acel timp. Criza economică din anii 1901 – 1903, cu prelungiri și în perioada următoare în unele sectoare economice, depresiunea prelungită din agricultură au restrâns simțitor cererea de forță de muncă în orașele și pe domeniile agricole din provincie. Pentru a depăși situația critică un mare număr de persoane a trebuit să ia drumul străinătății. În Timișoara, numărul celor emigrați între 1905 – 1907 a fost de 5,3 ori mai mare decât în cei șase ani ai etapei anterioare. Constatăm apoi o diferență pronunțată între proporția celor reveniți în cele trei comitate (inclusiv orașele Lugoj, Caransebeș, Biserica Albă, Becicherecul Mare, Kikinda Mare) și în orașele Timișoara, Vârșeț și Panciova. În cele trei comitate s-au reîntors în provincie 22,65% din totalul emigranților, iar în cele trei orașe doar 0,60%. În Timișoara s-au reîntors doar 0,23%. A fost consecința unor situații deosebite din lumea rurală și cea urbană. Cei plecați de la sate, în numeroase cazuri, lăsau în urmă casa, familia, o gospodărie, chiar dacă era modestă. Plecau în străinătate pentru o perioadă de câțiva ani și cu economiile realizate se reîntorceau în localitatea de origine, cumpărau pământ, inventar agricol, își redresau și modernizau gospodăria. Practic, încercau să-și depășească condiția socială de oameni nevoiași. La orașe, criza locuințelor se asocia cu salariile mici și condițiile grele de muncă. Tendința de reîntoarcere era, astfel, mult redusă.

Raportul dintre emigrația bărbaților și emigrația femeilor confirmă aceleași realități. În cele trei comitate, bărbații reprezentau 60,26% din totalul emigranților, iar în cele trei orașe principale ale provinciei reprezentau numai 44,94%. În comitate, mai cu seamă la sate, tendința era a emigrării temporare a bărbaților, cu scopul obținerii de câștig financiar și apoi revenirea în propria gospodărie. În cele trei orașe, dimpotrivă, tendința era a emigrării definitive și stabilirea cu familia în străinătate. Acesta explică, pe lângă cauzele social-economice, proporția aproape egală a emigranților bărbați și femei din mediul urban. Cu siguranță, posibilitățile bune de câștig în Germania și mai cu seamă, în SUA, șansa de a dobândi o condiție materială mulțumitoare, net superioară celei din Austro-Ungaria, au determinat numeroși emigranți să se stabilească definitiv în străinătate, să caute întregirea familiei în țara de adopție. Credem că această situație justifică numărul mare al femeilor emigrate și creșterea acestei proporții în cursul anilor: 39,3% în etapa 1899 – 1904 și 47,8% în etapa 1908 – 1913.

Realitatea menționată este argumentată și de orientarea emigranților spre anumite state. Situația din anii 1911 – 1913 este edificatoare în această privință, cu atât mai mult cu cât media anuală din acest interval al emigrării a fost de 9279 persoane, foarte apropiată de media anuală a perioadei 1899 – 1913 (de 9672 persoane) pentru întreaga provincie¹⁸.

Tabel 3. Repartizarea după țările de așezare a emigranților (în %) ¹⁹

Țara de așezare	Media anilor 1911 - 1913 - în %									
	Caraș – Severin	Timiș	Torontal	Timișoara	Vârșet	Panciova	Banat	Transilvania	Crișana	Ungaria
SUA – America	61,6	95,4	98,1	96,8	100,0	94,2	91,02	49,2	97,3	86,7
Germania	14,2	0,8	0,2	1,2	-	1,2	2,93	5,0	0,2	2,8
România	22,2	2,8	0,5	1,4	-	-	4,48	44,8	2,1	8,2
Alta	2,0	1,0	1,2	0,6	-	4,6	1,57	1,0	0,4	2,3

Orientarea emigranților bănățeni spre S.U.A., aflate în plină expansiune economică, rezultă cu claritate din datele oficiale. Procentul, emigrația bănățeană spre SUA depășește media pe întreaga Ungarie. A înregistrat o amploare deosebită între anii 1905 – 1907, în timp ce ponderea celor reveniți a fost foarte restrânsă. (Tabel 4)²⁰.

Tabel 4. Emigranți și reveniți din SUA între anii 1899 – 1913

Comitat Oraș	Emigranți – Nr.				Reveniți Nr. și %							
	1899-1904	1905-1907	1908-1913	1889-1913	1899-1904		1905-1907		1908-1913		1889-1913	
Caraș - Severin	984	3843	2632	7459	42	4,2	200	5,2	434	16,4	676	9,1
Timiș	4770	19072	17695	41537	292	6,1	1977	16,3	6309	35,6	8578	20,7
Torontal	7827	35244	20002	63073	291	3,7	4934	13,9	14963	74,8	20188	32,0
Timișoara	245	2531	2704	5480	-	-	6	0,3	6	0,1	12	0,2
Vârșeț	160	352	558	1070	11	6,8	1	0,1	9	0,5	21	2,0
Panciova	130	500	516	1146	-	-	-	-	7	1,4	7	0,6
Banat	14116	61542	44107	119765	636	4,5	7118	11,5	21728	49,3	29482	24,6

Comparând ponderea celor reveniți în comitate cu aceea din cele trei orașe menționate înțelegem motivele și obiectivele reale ale emigrării. În comitate, 87,23% din populație trăia la sate²¹. Dintre cei emigrați între anii 1899 – 1913 s-au reîntors 20,6%, în timp ce la orașe au revenit doar 0,9%. O evidență realizată de autoritățile pentru anii 1910 – 1913, la nivelul Ungariei, privind timpul de ședere în SUA a celor reveniți în localitățile de origine arată că 76,3% au stat până la cinci ani; 19,7% între 5 – 10 ani; 2,0% între 10 – 15 ani etc²². Deci, 96,0% dintre cei emigrați în SUA au stat până la 10 ani. Este limpede că obiectivul emigrării a fost obținerea unui câștig financiar, realizarea unor resurse bănești cu care să-și amelioreze nivelul de viață și să modernizeze gospodăria după revenirea în țară. Vârsta emigranților bănățeni în SUA confirmă aceeași concluzie (Tabel 5)²³.

Tabel 5. Emigrări după vârstă în SUA (în %).

Comitat Oraș	Anii 1905 – 1907						Anii 1911 - 1913					
	Ani	Până 20	20 – 29	30 – 39	40 – 49	Peste 50	Până 20	20 – 29	30 – 39	40 – 49	Peste 50	
Caraș - Severin		10,3	36,3	33,6	17,3	2,5	13,5	30,0	26,4	22,1	8,0	
Timiș		25,2	34,6	24,6	13,7	1,9	8,2	35,8	31,5	13,8	10,7	
Torontal		20,5	40,0	23,8	13,8	1,9	10,5	33,4	26,6	21,4	8,1	
Timișoara		14,0	39,6	27,1	15,0	4,3	8,2	35,8	31,8	13,8	10,7	
Vârșeț		6,5	41,2	36,5	13,1	2,7	11,1	26,5	32,8	17,3	12,3	
Panciova		3,7	46,5	20,5	22,0	7,3	7,3	33,8	32,4	20,7	6,3	
Banat		13,4	39,7	27,7	15,8	3,4	9,8	32,6	30,2	18,1	9,3	

Constatăm că emigranții în plină putere de muncă, cu vârsta între 20 – 39 ani, reprezentau 67,4% între anii 1905 – 1907 și 62,8% în perioada 1911 – 1913. Observăm însă o tendință de deplasare a emigrării spre vârstele superioare. Între anii 1905 – 1907 emigranții cu vârsta peste 40 ani reprezentau 19,2%, dar ponderea lor crește între 1911 – 1913 la 27,4%. Raportat la situația din întreaga Ungarie, fenomenul este mai accentuat în

cuprinsul Banatului istoric. Emigranții cu vârsta între 20 – 39 ani reprezentau la nivelul Ungariei întregi 62,2% între anii 1905 – 1907 și 58,5% între 1911 – 1913, deci cu aproape 5% mai puțin. Asemănătoare este situația și în cazul deplasării emigrării spre vârstele superioare. În toată Ungaria, categoria emigranților cu vârsta peste 40 ani reprezenta 13,4% între 1905 – 1907 și 24,2% între 1911 – 1913, deci sub nivelul din Banat. Considerăm că a intervenit acum și un alt motiv al emigrării: reîntregirea familiei. Emigranții stabiliți în SUA, care și-au putut realiza o condiție materială bună sau măcar mulțumitoare, au căutat să-și întrească familia prin aducerea soției, a părinților și copiilor. Aprecierea respectivă este susținută și de creșterea ponderii femeilor în ansamblul emigrărilor spre SUA (Tabel 6)²⁴.

Tabel 6. Emigrări spre SUA între anii 1905 – 1907 și 1911 – 1913 (în %).

Sexul	Perioada	Caraș – Severin	Timiș	Torontal	Timișoara	Vârșeț	Panciova	Banat
Bărbați	1905 – 1907	66,3	66,1	67,0	59,7	56,3	56,2	61,9
	1911 – 1913	55,9	48,7	50,1	30,2	37,7	35,4	43,0
Femei	1905 – 1907	33,7	33,9	33,0	40,3	43,7	43,8	38,1
	1911 – 1913	44,1	51,3	49,9	69,8	62,3	64,6	57,0

În comparație cu anii 1905 – 1907, intervalul 1911 – 1913 este marcat printr-o creștere cu 18,9% a ponderii femeilor în emigrația spre SUA. Diferența este și mai mare, de 23,0%, în cazul celor trei orașe, adică acolo unde numărul celor reveniți a fost redus. Tendința de stabilire definitivă și de integrare în civilizația americană este evidentă. Aprecieri interesante oferă și situația emigrării spre SUA în funcție de limba maternă a celor plecați (Tabel 7)²⁵.

Tabel 7. Emigrări în SUA după limba maternă. Anii 1911 – 1913 (în %).

Limba maternă	Caraș – Severin	Timiș	Torontal	Timișoara	Vârșeț	Panciova	Banat	Transil- vania	Ungaria
Români	36,9	25,6	22,1	6,1	-	-	15,2	63,4	14,7
Germani	38,4	60,2	48,0	57,0	65,5	78,5	57,9	18,5	17,9
Sârbi	5,0	7,1	19,5	20,8	-	-	8,7	-	2,4
Alții	19,7	7,1	10,4	16,1	34,5	21,5	18,2	18,1	65,0

Românii și germanii din Banatul istoric au dat cel mai mare număr de emigranți în SUA. În cei trei ani menționați au plecat spre SUA 5958 români și 13796 germani²⁶. În același interval de timp ponderea sârbilor, rutenilor, slovacilor și mai ales a maghiarilor a fost mult mai redusă. Fenomenul respectiv își are și o explicație politică în sensul că autoritățile ungare au promovat consecvent o politică de consolidare a elementului etnic maghiar.²⁷ A fost derulată permanent în detrimentul germanilor

bănăţeni și, mai ales, a populației românești din provincie. Ziarele vremii cuprind numeroase relatări despre gravele realități din satele bănăţene care au generat emigrarea românilor. În 23 februarie 1902 ziarul *Controla* însera următoarele: „Că situațiunea este foarte grea o dovedește și acea tristă și întristătoare faptă că azi chiar și români, bărbați tineri, viguroși, din cele mai roditoare ținuturi ale Banatului încep a-și părăsi vatra și a emigra la America pentru că darea este mare și grea, iar din agoniseală nu pot plini toate, pe lângă susținerea familiei. Nu părăsim emigrările. Dară dacă și astfel de români nu pricep altcum să-și ajute, apoi în adevăr grea trebuie să fie starea.”²⁸ Relatările ziarelor bănăţene privitoare la cauzele emigrării sunt susținute și de repartitia celor plecați în funcție de ocupația lor (Tabel 8)²⁹.

Tabel 8. Ocupația emigranților în SUA (în %).

	Producători agricoli		Minerit, Industrie, Comerț, Meșteșuguri		Zilieri		Servitori de casă		Alții	
	a	b	A	b	a	b	a	b	a	B
Caraș - Severin	43,1	54,2	39,3	27,5	9,6	6,1	6,9	6,7	1,1	5,5
Timiș	66,2	70,3	14,6	11,1	6,6	8,5	11,5	7,9	1,1	2,2
Torontal	67,5	68,4	15,1	10,7	6,3	12,4	10,2	7,0	0,9	1,5
Timișoara	1,8	1,3	62,2	64,3	18,4	18,2	11,3	10,9	6,3	5,3
Vârșeț	21,5	8,6	62,3	50,0	0,8	24,1	11,2	10,5	4,2	6,8
Panciova	30,8	33,3	54,5	47,7	1,1	-	10,3	9,1	3,3	9,9
Banat	38,5	39,4	41,3	35,2	7,1	11,6	10,2	8,7	2,9	5,1
Transilvania	80,3	79,2	9,7	7,7	7,5	8,7	1,8	2,7	0,7	1,7
Ungaria	66,4	67,0	14,9	12,4	11,4	12,5	5,8	5,5	1,5	2,6

a. Anii 1905 – 1907

b. Anii 1911 – 1913

Structura generală a populației bănăţene și situația concretă din economia provinciei au determinat o emigrație masivă din rândul producătorilor agricoli de la sate, a zilierilor și, cu siguranță, a meșteșugarilor ruinați în urma concurenței industriale. Dacă, procentual, emigrarea producătorilor agricoli a fost sub nivelul mediu al Transilvaniei și Ungariei, emigrarea celor ocupați în minerit, comerț și meșteșuguri a depășit net media pe întreaga Ungarie. A fost consecința dificultăților cu care se confrunta industria minieră din Banat, a concurenței de pe piață care afecta grav micii comercianți și meșteșugari, mai cu seama în centrele urbane.

Emigranții stabiliți în SUA au creat mici comunități bănăţene în această țară. Dintre emigranții bănăţeni plecați în SUA în anul 1913, s-au stabilit³⁰: 1766 în Pennsylvania; 1604 în New-York; 1293 în Ohio; 886 în Michigan; 880 în Illinois; 365 în Missouri; 345 în New-Yersey; 128 în Wisconsin. În număr mai restrâns s-au stabilit în alte ținuturi americane: Maryland

– 51; Minnesota – 127; Indiana – 110; Connecticut – 24 etc. Emigrația spre Canada a fost redusă până la primul război mondial. În anul 1913 s-au stabilit în această țară doar 89 persoane.

A doua țară spre care s-au îndreptat emigranții bănățeni a fost România. Numărul acestora a fost însă mult mai mic decât a celor plecați în SUA. (Tabel 9)³¹.

Tabel 9. Emigranți și reveniți din România între anii 1899 – 1913.

Indicatori		Caraș – Severin	Timiș	Torontal	Timișoara	Vârșeț	Panciova	Banat
Emigranți	Nr.	2989	1355	889	319	56	20	5628
	%	4,0	15,6	13,6	-	-	-	8,0
Reveniți	Nr.	117	212	119	1	2	-	451
	%	4,0	15,6	13,6	-	-	-	8,0

Raportată spre emigrația spre SUA, cea orientată spre România reprezenta doar 4,7%. Cu certitudine, numărul celor plecați în Regatul român a fost mai mare decât ne indică înregistrările oficiale făcute de autorități. Granița comună a Banatului cu statul român, identitatea de limbă a majorității locuitorilor din comitatele Caraș-Severin și Timiș au facilitat emigrarea spre România și fără știrea autorităților locale. Acestea explică și ponderea scăzută (8,0%) a celor reveniți în localitățile de origine, de trei ori mai mică decât a celor reveniți din SUA. În România au emigrat cu scopul de a se stabili definitiv. De altfel, majoritatea emigranților erau de limbă maternă română. (Tabel 10)³².

Tabel 10. Emigranți în România în anii 1911 – 1913 (în %).

Comitat	Români				Germani				Maghiari			
	1911	1912	1913	1911-1913	1911	1912	1913	1911-1913	1911	1912	1913	1911-1913
Caraș - Severin	69,5	61,7	73,1	67,9	25,4	28,7	20,8	24,9	5,1	9,1	6,1	7,1
Timiș	67,5	65,1	52,2	62,7	22,1	21,2	35,8	25,0	10,4	13,6	9,0	11,6
Torontal	75,0	51,3	30,0	55,1	-	-	-	-	10,0	2,6	-	4,3
Timișoara	50,0	16,7	100,0	55,6	-	-	-	-	-	33,3	-	11,1
Banat	65,5	48,7	63,8	60,3	11,9	12,5	14,2	12,5	6,4	14,7	3,8	8,5
Ungaria	70,1	73,5	81,6	76,6	70,9	73,8	81,7	76,9	19,2	14,1	11,4	14,3

Peste 60% din emigranții bănățeni în România erau de limbă maternă română. Majoritatea erau originari din Comitatele Caraș-Severin și Timiș. Spre deosebire de emigrația în SUA, constatăm în emigrația spre România o pondere mai mare a persoanelor cu vârsta peste 40 ani, a zilierilor și servitorilor de casă.

Tabel 11. Emigranți în România. Anii 1911 – 1913 (în %) ³³

	Ocupația					Vârsta – Ani				
	Producători agricoli	Minerit Comerț Meșteșug	Zilieri	Servitori de casă	Alții	Până 20	20 – 29	30 – 39	40 – 49	Peste 50
Caraș - Severin	20,7	30,4	11,7	31,5	5,7	2,7	26,1	24,7	21,2	25,3
Timiș	47,4	28,2	5,7	9,1	9,6	6,2	19,6	21,6	25,8	26,8
Torontal	56,0	19,5	9,8	4,9	9,8	4,9	31,6	22,0	22,0	19,5
Timișoara	-	30,8	46,2	23,0	-	-	46,2	38,4	7,7	7,7
Banat	31,0	27,2	18,4	17,1	6,3	3,5	30,9	26,7	19,2	19,7

În comparație cu emigrația în SUA, spre România s-au orientat mai puține persoane provenind, ca ocupație, din economia agrară, minerit, industrie, comerț și meșteșuguri. În schimb, a fost superioară ponderea zilierilor, servitorilor de casă sau cu alte ocupații. Numeroase persoane au fost angajate ca servitori în casele oamenilor înstăriți din orașele României sau folosit ca zilieri în diferite activități. Alte persoane, mai ales intelectuali, au emigrat și stabilit în România angajând-se în instituții de învățământ și servicii publice etc. O serie de tineri s-au deplasat în România pentru studii care justifică numărul mare al emigranților bănățeni în Regatul român.

Emigrația spre Germania a fost de proporții mai restrânse. Între anii 1899 – 1913 spre această țară s-au îndreptat 4602 bănățeni: 3424 din Comitatul Caraș-Severin; 575 din Timiș și 603 din Comitatul Torontal ³⁴. O pondere mai ridicată a existat în anii 1905 – 1910 și foarte scăzută în perioada 1899 – 1903. Bărbații reprezentau aproximativ 62% din totalul celor emigrați în Germania. (Tabel 12) ³⁵

Tabel 12. Emigrația în Germania. Anii 1911 – 1913 (în %).

Indicatori	Sexul		Limba maternă			Ocupația				
	Bărbați	Femei	Română	Germană	Alta	Producători agricoli	Minerit Industrie Comerț	Zilieri	Servitori de casă	Alții
Caraș - Severin	52,2	47,8	68,2	29,2	2,6	-	85,5	8,5	2,0	4,0
Timiș	65,9	34,1	41,5	46,3	12,2	56,3	12,7	14,6	7,3	9,1
Torontal	67,7	32,3	-	67,7	32,3	50,0	42,4	3,8	3,8	-

Majoritatea emigranților în Germania erau germani și români bănățeni. Ei reprezentau aproximativ 85% din totalul celor plecați în această țară. Proveneau, ca ocupație, în cea mai mare parte, din rândul producătorilor agricoli, lucrătorilor din minerit, industrie și comerț. Și-au aflat locuri de

muncă în economia germană sau studiau în instituții de învățământ.

Un număr redus de emigranți bănățeni s-au orientat spre alte țări europene: Serbia, Italia, unele state balcanice etc.

Înțelegerea corectă a fenomenului emigrărilor din Banat impune analiza sa și din punct de vedere al naționalității celor care au luat drumul străinătății (Tabel 13; Anexa 1)³⁶.

Tabel 13. Emigranți după limba maternă. Anii 1899 – 1913.

Comitat		Română	Germană	Maghiară	Sârbă	Slovacă	Ruteană	Croată	Alta	Total
Caraș – Severin	Nr.	5679	7032	941	626	192	106	18	693	15287
	%	37,1	46,0	6,2	4,1	1,3	0,7	0,1	4,5	100
Timiș	Nr.	8835	28841	2099	3111	335	2	36	1001	44260
	%	20,0	65,2	4,7	7,0	0,8	0,0	0,1	2,2	100
Torontal	Nr.	10845	44010	5316	13796	1782	3	627	419	76798
	%	14,1	57,3	6,9	18,0	2,3	0,0	0,8	0,6	100
Timișoara	Nr.	351	4167	1362	105	15	-	6	20	6026
	%	5,8	69,2	22,6	1,8	0,2	-	0,1	0,3	100
Vârșeț	Nr.	35	832	109	166	3	1	5	8	1159
	%	3,0	71,8	9,4	14,3	0,3	0,1	0,4	0,7	100
Panciova	Nr.	13	1033	136	340	9	-	17	-	1548
	%	0,8	66,7	8,8	22,0	0,6	-	1,1	-	100
Banat	Nr.	25758	85918	9963	18144	2336	112	709	2141	145078
	%	13,6	62,7	9,8	11,2	0,9	0,1	0,3	1,4	100,0

Populația românească, împreună cu cea germană, din Banatul istoric au dat 76,2% din totalul emigranților. Dacă ne referim numai la cele trei comitate, atunci ponderea emigranților români se ridică la 23,7% pentru întreaga perioadă analizată. Au existat însă diferențe în evoluția emigrării în funcție de limba maternă a celor plecați de la o etapă la alta (Tabel 14)³⁷.

Tabel 14. Emigranți din Banatul istoric pe etape (în %).

Perioada	Români	Germani	Maghiari	Sârbi	Slovaci	Ruteni	Croați	Alții
1899 – 1904	9,6	65,5	7,5	13,8	1,0	0,2	0,5	1,9
1905 – 1907	12,1	65,4	9,1	10,2	1,0	0,1	0,2	1,9
1908 - 1913	16,4	60,9	10,9	9,5	0,8	0,1	0,5	0,9

Creșterea cea mai importantă (6,8%) a ponderii în structura generală a emigrării din Banatul istoric a avut loc în rândul populației românești. La populația maghiară creșterea a fost de numai 3,4% și s-a datorat, în special, emigrării din municipiul Timișoara. Cu excepția croaților, toate celelalte grupuri etnice s-a produs o atenuare a emigrărilor după anul 1907, mai accentuată fiind la populația germană bănățeană. Existau localități unde

numărul celor plecați în străinătate era de ordinul sutelor (Tabel 15)³⁸.

Tabel 15. Persoane (nr.) aflate în străinătate. Anul 1910.

Locatitatea	Nr.	Locatitatea	Nr.	Locatitatea	Nr.
Anina	209	Cherestur	109	Johanisfeld	146
Reșița	99	Frumușeni	139	Pardani	194
Moldova Nouă	137	Gelu	159	Bulgăruș	177
Voiteg	106	Bencecu de Sus	121	Igrîș	201
Săcălaz	328	Sânpetru Mic	114	Lovrin	259
Sânandrei	291	Orțișoara	159	Sânpetru Mare	135
Giarmata	362	Variaș	302	Periam	383
Covaci	130	Vinga	155	Pesac	223
Șag	134	Carani	248	Saravale	299
Dudeștii Noi	185	Jecea Mare	226	Beba Veche	168
Recaș	109	Modoș	136	Comloșu Mare	512
Felnac	113	Mokrin	209	Jimbolia	452
Șagu	129	Bocsár	184	Freidorf	166
Sânpetru German	320	Cenad	208	Becicherecul Mare	206
Secusigi	145	Sânicolaul Mare	571	Kikinda Mare	335

Dacă efectuăm o repartitie geografică în spațiul Banatului istoric a numărului emigranților aflăm că ponderea o dețin zonele din câmpia provinciei, din cuprinsul comitatelor Timiș și Torontal (Tabel 16)³⁹. În anul 1910 existau 2325 emigranți din plasa Centrală (Timișoara); 1826 din plasa Vinga; 1120 din plasa Jimbolia; 1955 din plasa Periam; 1228 din plasa Becicherecul Mare. În schimb, zonele de deal și munte au cunoscut un fenomen mai lent și redus al emigrării. În anul menționat erau emigranți: 43 locuitori din plasa Bozovici; 36 din plasa Teregoava; 113 din plasa Bocșa etc. Explicațiile acestei situații sunt complexe și provin tot din condițiile social-economice concrete ale spațiului bănățean.

Tabel 16. Emigrația din plășile comitatelor bănățene. An 1910.

Comitatul Caraș – Severin			Comitatul Timiș			Comitatul Torontal		
Nr. crt.	Plasa	Nr.	Nr. crt.	Plasa	Nr.	Nr. crt.	Plasa	Nr.
1	Bega	33	1	Buziaș	252	1	Alibunar	263
2	Bocșa	113	2	Ciacova	570	2	Antalfalva	651
3	Bozovici	43	3	Deta	278	3	Banloc	355
4	Făget	8	4	Biserica Albă	320	4	Cenei	1217
5	Jam	220	5	Cuvin	181	5	Modoș	602
6	Caransebeș	7	6	Centrală	2325	6	Becicherecul Mare	1228
7	Lugoj	58	7	Lipova	395	7	Kikinda Mare	1076
8	Mureș	11	8	Recaș	561	8	Sânicolaul Mare	1120
9	Oravița	286	9	Aradul Nou	1535	9	Panciova	403
10	Orșova	108	10	Vârșeț	344	10	Pardani	917
11	Reșița	125	11	Vinga	1826	11	Periam	1955
12	Timiș	102				12	Törökbecsei	706

13	Teregova	36				13	Törökkanizsa	551
14	Moldova Nouă	340				14	Jimbolia	2336
1	Caransebeș - Oraș	16	1	Biserica Albă - Oraș	156	1	Becicherecul Mare - Oraș	206
2	Lugoj – Oraș	93				2	Kikinda Mare - Oraș	335

Determinant în evoluția diferită a fost factorul economic. În regiunea de Câmpie a Banatului, economia agrară a dobândit un pronunțat caracter comercial. Rețeaua densă de căi ferate și drumuri modernizate a favorizat și accentuat acest caracter. S-a intensificat vânzarea de bunuri agricole; s-au amplificat vânzările de terenuri agricole, în primul rând cele ipotecate la bănci și grevate de datorii. Interesul pentru cumpărarea de pământ și inventar agricol modern, cu scopul de a spori producția destinată pieței, a devenit firesc în conduita locuitorilor din satele de câmpie. Emigrarea în SUA sau Germania, acceptarea unor munci grele, dar relativ bine plătite, pe șantierele de construcții sau în fabrici, putea oferi o șansă pentru realizarea acestui interes. Un interval de 5 – 10 ani de muncă în străinătate, însoțită de economii drastice, puteau asigura resurse financiare suficiente pentru cumpărarea câtorva jugăre de pământ, animale de tracțiune și inventar agricol corespunzător. Pe această cale își schimbau condiția socială în comunitățile sătești, dobândeau condiții de viață mulțumitoare pentru familiile lor. În consecință, emigrația a avut consecințe multiple în Banatul istoric. Pe de o parte, a limitat sporul demografic real, a restrâns ponderea natalității prin plecarea persoanelor tinere, a frânat evoluția firească a sporului demografic natural. Creșterea demografică redusă în Banatul istoric la începutul secolului al XX-lea a fost determinată și de fenomenul masiv al emigrării. Pe de altă parte, revenirea unei părți dintre cei plecați în străinătate a avut consecințe benefice pentru multe mii de familii bănățene, a influențat pozitiv dezvoltarea economiei agrare și în general, evoluția lumii rurale. Numeroase persoane sau familii reîntoarse în localitățile de origine și-au construit case moderne, și-au dotat gospodăria cu inventar agricol corespunzător, au dezvoltat o agricultură rațională, devenind modele, atât de apreciate în Banat, de gospodari harnici și disciplinați în activitatea productivă.

Ioan Munteanu

Universitatea de Vest
 Timișoara
 Facultatea de Litere , Teologie și Istorie
 Bld. V. Pârvan

NOTE

1. Ioan Munteanu, *Urbanizarea în Banatul istoric la începutul secolului al XX – lea*, în „Analele Banatului”, S. N., VII – VIII, 2000.
2. Ioan Munteanu, Rodica Munteanu, *Timiș. Monografie*, Editura Marineasa, Timișoara, 1998.
3. Ioan Bolovan, *Transilvania între Revoluția de la 1848 și Unirea din 1918*, Editura Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 2000, p. 52.
4. *Magyar Statisztikai Közlemények* (în contin. *M. St. K.*), vol. 42, Budapesta, 1912, p. 344 – 372
5. *Idem*, vol. 56, Budapesta, 1914, p. 335, 438, 439, 470, 471, 486 – 487.
6. *Idem*, vol. 56, Budapesta, 1914, p. 182.
7. Ioan Munteanu, *Mișcarea națională din Banat, 1881 – 1918*, Editura Antib, Timișoara, 1994, p. 42.
8. *Ibidem*.
9. *Drapelul*, Lugoj, XIII, 1913, din 14/27 martie, p.3.
10. *M. St. K.*, vol. 48, Budapesta, 1910, p. 48 – 49; 51.
11. *Idem*.
12. Ioan Bolovan, *op. cit.*, p. 90.
13. *M. St. K.*, vol. 67, Budapesta, 1918, partea II, p. 48.
14. Ioan Bolovan, *op. cit.*, p. 54.
15. Unii emigranți evitau autoritățile pentru a nu plăti taxele de pașaport sau pentru a se sustrage de la efectuarea serviciului militar.
16. *M. St. K.*, vol. 67, ..., partea II, p. 4 – 5.
17. *Idem*, partea II, p. 12 – 13.
18. Calculat pe baza datelor din Tabelele 1 și 2.
19. *M. St. K.*, vol. 67, ..., partea II, p. 15.
20. *Idem*, partea II, p. 51; 73.
21. *Idem*, vol. 42, ..., p. 344 – 372.
22. *Idem*, vol. 67, ..., partea II, p. 74.
23. *Idem*, partea II, p. 65.
24. *Idem*, partea II, p. 55.
25. *Idem*, partea II, p. 62 – 63.
26. *Idem*.
27. Ioan Bolovan, *op. cit.*, p. 71.
28. *Controla*, Timișoara, VIII, 1902, nr. 15, din 23 februarie, p.1.
29. *M. St. K.*, vol. 67, ..., partea II, p. 68 – 69.
30. *Idem*, partea II, p. 81.
31. *Idem*, partea II, p. 63; 90.
32. *Idem*, partea II, p. 87 - 88.
33. *Idem*, partea II, p. 86; 88 - 89.
34. *Idem*, partea II, p. 90 - 91.
35. *Idem*, partea II, p. 92.
36. *Idem*, partea II, p. 22 - 23.
37. *Idem*.
38. *Idem*, vol. 42, p. 344 - 372
39. *Idem*.

EMIGRATIONS FROM THE PROVINCE OF BANAT AT THE END OF THE 19th - BEGINNING OF THE 20th CENTURY

Abstract

The society of Banat in this period can be characterized by tremendous changes. An evolution towards capitalist modernization and development led to an accelerated rhythm for the economical development and finally to a growth of social stratification. Over 50% of the rural population was still tied to poor households. In cities, the capitalist competition managed to ruin some small industrial and commercial units. The emigration of a large number of citizens was certain cause of these social economical changes. The emigration was orientated towards the United States of America and Germany. Between 1899 and 1913, 145.078 persons emigrated from Banat, of wich 128.765 to United States. 30.936 returned later in Banat. The emigration reduced the pressure of a working hand found in excess and diminished social tensions. With their economies, the people who returned bought land and agricultural inventory, established new economical units, making a great difference in the progress of the province at that time.

Anexa 1. Emigrări din Banatul istoric între anii 1899 – 1913. Număr emigranți.

An	SUA – America					România					Germania		
	Caraș – Severin	Timiș	Torontal	Timișoara	Vârșeț Panciova	Caraș – Severin	Timiș	Torontal	Timișoara	Vârșeț Panciova	Caraș – Severin	Timiș	Torontal
1899	143	176	216	-	-	142	55	192	56	-	88	1	3
1900	44	271	296	10	5	25	25	34	28	-	54	1	11
1901	9	231	268	10	5	200	40	72	36	51	31	5	16
1902	71	635	996	17	36	83	21	22	27	5	5	3	17
1903	274	1575	2598	53	31	10	39	26	11	-	8	7	26
1904	443	1882	3453	155	83	219	125	48	31	-	198	89	108
1905	889	4971	6715	650	107	357	150	85	58	-	723	81	135
1906	1250	5040	10971	806	112	467	181	63	25	-	372	70	65
1907	1704	9061	17558	1075	133	314	114	136	10	-	763	92	70
1908	290	1531	2403	321	84	298	123	39	3	-	435	54	27
1909	392	3538	7024	462	93	179	143	67	12	-	129	48	64
1910	458	3291	6311	413	97	156	63	36	1	-	275	42	30
1911	334	2231	3835	470	93	118	77	20	2	-	118	28	14
1912	487	3772	5879	544	102	209	132	39	18	-	106	33	9
1913	671	3332	3550	494	89	212	67	10	1	-	119	21	8
1899 – 1913	7459	41537	63073	5480	1070	2989	1355	889	319	56	3424	575	603

Sursa: Magyar Statisztikai Közlemények, vol. 67, Budapest, 1918, partea II, p. 51; 63; 90-91

Anexa 2. Emigrări între anii 1899 – 1913, Bărbați, Femei, Număr persoane.

An	Caraș – Severin		Timiș		Torontal		Timișoara		Vârșet		Panciova	
	B	F	B	F	B	F	B	F	B	F	B	F
1899	217	201	179	154	460	351	29	39	6	6	3	3
1900	100	4	194	118	289	248	33	27	4	1	-	-
1901	149	115	192	120	330	209	32	25	39	22	48	93
1902	99	75	431	235	678	439	31	22	42	10	53	71
1903	198	97	1000	647	1653	1125	44	29	19	13	50	76
1904	550	356	1429	854	2588	1400	110	91	59	25	56	41
1905	1280	896	3404	1861	4634	2822	361	390	68	41	35	27
1906	1384	894	3408	1950	7120	4369	428	440	59	54	113	100
1907	2198	942	6361	2992	12770	5368	554	541	73	60	138	99
1908	690	590	941	803	1416	1247	138	199	46	38	26	36
1909	440	380	2170	1604	4356	2915	207	276	39	54	55	51
1910	487	486	2042	1382	3538	2940	159	263	40	57	54	62
1911	281	303	1162	1199	1835	2099	162	313	36	57	46	78
1912	424	393	2062	1895	3247	2700	201	373	42	60	28	39
1913	525	497	1564	1907	1684	1959	111	398	29	60	18	49
1899 – 1913	9022	6265	26539	17721	46607	30191	2600	3426	601	558	723	825

B = bărbat
F = femei

Sursa: Magyar Statisztikai Közlemények, vol. 67, Budapest, 1918, partea II, p. 12 – 13.

Anexa 3. Emigrări din Banatul istoric. Etape. Număr emigranți după limba maternă.

Comitat	Români			Germani			Maghiari			Sârbi			Slovaci			Ruteni			Croatî			Alții		
	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C
Oraș	613	2577	2489	1139	3682	2211	80	429	432	139	339	148	67	97	28	31	43	32	-	16	2	128	411	154
Caraș – Severin	433	3799	4603	4215	13106	11490	233	947	919	428	1409	1274	28	180	127	-	1	1	7	13	16	179	521	301
Torontal	752	4458	5635	7097	21117	15796	511	2892	1913	1110	7093	5593	196	1033	553	-	3	23	299	305	81	200	138	
Timișoara	48	131	172	360	2066	1741	70	433	859	21	57	24	2	11	2	-	-	-	-	4	2	8	12	-
Vârșeț	6	9	20	188	251	393	17	44	48	34	42	90	-	2	1	-	-	1	-	-	5	1	7	-
Panciova	12	1	-	223	383	427	55	43	38	192	83	63	-	-	9	-	-	-	12	-	5	-	-	-

A = 1899 – 1904

B = 1905 – 1907

C = 1908 - 1913

Sursa: Magyar Statisztikai Közlemények, vol. 67, Budapesta, 1918, partea II, p. 22 – 23.

Anexa 4. Emigrări din Banatul istoric. Etape. Limba maternă a emigranților. În %.

Comitat	Români			Germani			Maghiari			Sârbi			Slovaci			Ruteni			Croatî			Alții			
	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C	
Oraș	27,9	33,9	45,3	51,8	48,5	40,2	3,7	5,6	7,9	6,3	4,5	2,7	3,1	1,3	0,5	1,4	0,6	0,6	-	0,2	-	5,8	5,4	2,8	
Caraș – Severin	7,8	19,0	24,6	76,5	65,6	61,3	4,2	4,7	4,9	7,7	7,1	6,8	0,5	0,9	0,7	-	-	-	-	0,1	0,1	0,1	3,2	2,6	1,6
Torontal	7,7	12,0	18,8	72,6	56,9	52,7	5,2	7,8	6,4	11,4	19,2	18,7	2,0	2,8	1,9	-	-	-	-	0,3	0,8	1,0	0,8	0,5	0,5
Timișoara	9,4	4,8	6,1	70,3	76,1	62,1	13,7	16,0	30,7	4,7	2,1	0,9	0,4	0,4	0,1	-	-	-	-	-	0,2	0,1	1,5	0,4	-
Vârșeț	2,5	2,5	3,6	76,4	70,7	70,4	6,9	12,4	8,6	13,8	11,8	16,1	-	0,6	0,2	-	-	0,2	-	-	-	0,9	0,4	2,0	-
Panciova	2,4	0,2	-	45,2	74,8	78,8	11,1	8,4	7,0	38,9	16,6	11,6	-	-	1,7	-	-	-	-	2,4	-	0,9	-	-	-

A = 1899 – 1904

B = 1905 – 1907

C = 1908 - 1913

Sursa: Magyar Statisztikai Közlemények, vol. 67, Budapesta, 1918, partea II, p. 22 – 23.